

УДК 316.422.42

DOI <https://doi.org/10.32782/2707-9147.2025.107.8>

Л. М. ХИЖНЯК

доктор соціологічних наук, професор,
професорка кафедри прикладної соціології
та соціальних комунікацій,
професорка кафедри міжнародних відносин
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

РОЗШИРЕННЯ ФУНКЦІОНАЛУ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

У статті представлена спроба теоретичного осмислення функціоналу засобів масової інформації в умовах російсько-української війни. Авторка розкриває основні функції, яких торкнулося розширення під час російсько-української війни, серед яких інформаційно-комунікативна, ідеологічна, посередницька, консенсусна, мобілізаційна. Комунікативна сила засобів масової інформації, у тому числі інформаційних агентств, закладена в їхньому функціоналі. Особливу роль при цьому відіграє посередницька активність інформаційних агентств. Здійснити аналіз діяльності інформаційного агентства запропоновано проводити за характеристиками: час створення, передумови; рубрикація; частота розміщення новин; наявність проєктів, видів і обсяги інформаційних послуг; жанрова реалізація публікацій на сайті; дизайн інтерфейсу сайту та візуальні (аудіо) компоненти (подкасти); наявність мультимедійності. Визначити особливості подачі інформації про російсько-українську війну на ресурсі інформаційного агентства запропоновано за параметрами: частота новин про збройну агресію в Україні з боку РФ; проблеми, які репрезентовано; наявність окремої рубрики для новин з України і про Україну і специфіка висвітлення російсько-української війни в інформаційному просторі; дотримання стандартів журналістики; характеристика агенційних матеріалів. Серед напрямків використання функціоналу проблематизованими залишаються такі: захищеність інформаційного середовища; інтерактивність контенту та персоналізація інформації, підвищення рівня медіаграмотності і критичного мислення; формування довіри до засобу масової інформації і навичок фактчекінгу в аудиторії та журналістів; соціальна відповідальність учасників.

Ключові слова: соціальні комунікації, інформаційно-комунікативний простір, інформація, засоби масової інформації, інформаційні агентства, функціонал засобів масової інформації, фактчекінг, медіаграмотність.

Постановка проблеми. Висвітлення російсько-української війни та її наслідків засобами масової інформації – важлива складова їх роботи. Тому не випадково у науковій і практичній площині стоїть

риторичне питання «У чому полягає обов'язок ЗМІ сумлінно виконувати свої функції перед споживачами?» [1, с. 15]. Саме в цей період актуальний заклик про те, що «журналісти повинні розуміти, чого прагнуть всі сторони конфлікту, і які є можливі варіанти для деескалації, компромісу або навіть можливого врегулювання конфлікту» [2, с. 294]. За даними опитування, проведеного у червні 2023 року Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з Центром політичної соціології у співпраці з Громадянською мережею ОПОРА, «... абсолютна більшість (89 %) українців хотіли б будувати своє майбутнє життя в Україні. Вкрай важливо, аби у тих, хто планує в подальшому будувати своє життя в Україні, не виникала мотивація змінювати свої наміри» [3]. Засоби масової інформації здатні впливати на ці процеси через активність в інформаційному просторі і реалізацію відповідних функцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В. Даніч і С. Шевченко розширили тлумачення терміну «інформаційний простір», показали як індивід може корегувати власний інфопростір за допомогою персональної соціальної мережі – веб-ПСМ [4], що мають враховувати ЗМІ, використовуючи при висвітленні війни інтерактивність контенту та персоналізацію інформації. Фіксується зростання занепокоєння станом інформаційного середовища, від якого залежить успішність соціальних комунікацій. О. Панченко з цього приводу зазначає: «Використання ЗМІ об'єктивно передбачає залежність національної безпеки держави від захищеності інформаційного середовища. Це багато в чому визначає ступінь уразливості національного інформаційного простору перед впливом недружніх держав, терористичних організацій, кримінальних спільнот і окремих осіб, що діють через інформаційний простір» [5, с. 101]. Визнається необхідність посилення ролі ЗМІ в інформаційній війні, адже «... інформаційні атаки, використання ботів та створення фейкових матеріалів виявляються дієвими засобами для заплутування, залякування, маніпулювання та поширення паніки серед населення» [6, с. 2-3]. І. Антошина дослідила ЗМІ в контексті їхньої взаємодії з владою, яка впливає на поведінку людей, зазначивши, що «головним ресурсом інформаційної влади виступають засоби масової інформації, які мають досить потужні можливості впливу на їх свідомість та поведінку, все це дає підстави розглядати ЗМІ саме як потужний інструмент інформаційної влади» [7, с. 6].

Характерні риси засобів масової інформації та їх функції у демократичному суспільстві розкривають Антошина І. В. [7], В. Войчук [8], Федорищак Х. і Мосора Л. [9],

Науковці також відзначають роль засобів масової інформації у розвитку суспільного діалогу, оскільки «... взаємодія між органами державної влади, суспільством та засобами масової інформації є тією необхідною складовою, яка потрібна для здійснення суспільного діалогу, забезпечення участі громадян в обговоренні та виробленні

державної політики, гарантування їх прав на отримання та доступ до інформації, що в свою чергу, сприятиме розвитку громадянського суспільства і зміцненню демократії в Україні» [7, с. 6]. З огляду на це, дослідження функціоналу засобів масової інформації видається затребуваним та актуальним, до того ж варто враховувати аспекти воєнного часу, коли інформаційні інструменти протистояння стають зброєю. Зрештою, справедливим є твердження, що «сучасна інформаційна війна – це поле битви, але битви сенсів / смислів достовірних та вигаданих, що формують уявлення та установки як окремих ідеологічних груп, так і цілих народів» [10, с. 98].

Мета статті – поглибити теоретичного осмислення функціоналу засобів масової інформації в умовах російсько-української війни, його трансформації в умовах нових викликів. Для цього пропонується а) визначити функціонал як комунікативну силу засобів масової інформації у протидії російській гібридній агресії проти України; б) виокремити основні напрямки використання функціоналу засобів масової інформації.

Виклад основного матеріалу. Функціонал засобів масової інформації важливий, бо відіграє визначальну роль в системі суспільної комунікації. Так, І. Сікорський акцентує увагу на таких рисах ЗМІ: «публічність, необмеженість та надперсональність, кількість споживачів; наявність спеціальних технічних засобів, апаратури для передачі інформації; непряма, поділена у просторі та часі взаємодія комунікаційних партнерів; спрямованість взаємодії від комунікатора до реципієнта та неможливість зміни ролей; непостійний, дисперсний характер аудиторії, яка залучається в результаті загального уявлення до того чи іншого інформаційного повідомлення» [11, с. 131]. За даними моніторингу, проведеного Інститутом масової інформації 16-17 червня 2025 року, джерелами новин про російсько-українську війну у десяти онлайн-медіа України стали «місцева влада (26,5 %), державні органи (18,8 %), військове командування (14 %); думки експертів (9,6 %), військовослужбовці (7,6 %), Зеленський та Офіс (5,8 %), журналісти (5,7 %). Кількість недостовірних новин становила 4,4 %» [12]. У сучасному світі викликає занепокоєння активність соціальних платформ в інформаційному просторі. А. Чулкова вказує на загрозливість ситуації з боку соціальних платформ, коли «політичні сили, комерційні структури й навіть окремі групи впливу використовують соціальні мережі для маніпуляції громадською думкою через таргетовану рекламу, ботоферми та кампанії дезінформації. Соціальні платформи також сприяють створенню так званих «інформаційних бульбашок», де користувачі отримують лише ті новини, які підтверджують їхні існуючі переконання, що зменшує рівень критичного мислення ...» [13, с. 201-202]. Розкрити діяльність засобу масової інформації (у тому числі інформаційного агенства) доцільно за такими характеристиками шляхом аналізу веб-сайту: час створення, його передумови; головні

напрями діяльності (рубрикація); частота розміщення новин; наявність спеціальних проєктів та їхні обсяги; жанрова реалізація публікацій на сайті; дизайн інтерфейсу сайту та візуальні (аудіо) компоненти (подкасти); наявність мультимедійності. Важливим для медійного впливу (як позитивного, так і деструктивного) є використання засобом масової інформації як активним посередником в процесі інформаційного обміну текстів певних жанрів, музики, зображень для передачі інформації від однієї сторони до іншої або у власному інформаційному продукті.

Особливості подачі інформації про російсько-українську війну на ресурсі засобу масової інформації (у тому числі інформаційного агентства) пропонуємо визначати за такими параметрами: 1) частота новин про збройне протистояння в Україні з боку агресора; питання та проблеми, які репрезентовано за останній рік; 2) наявність (створення) в засобі масової інформації (у тому числі інформаційному агентстві) окремої рубрики для новин з України і про Україну; 3) специфіка висвітлення засобом масової інформації російсько-української війни у медійному просторі: наявність/відсутність підтримки проукраїнської позиції; позиція (сприяння/заперечення/нейтральна) щодо дипломатичної, гуманітарної і військової допомоги Україні; наявність/відсутність проукраїнської риторики; 4) дотримання стандартів якісної подачі матеріалів; правдивість та неупередженість подання інформації; 5) загальна характеристика агенційних матеріалів: репортажі із лінії фронту та з тимчасово окупованих і деокупованих українських територій; матеріали, що базуються на висловлюваннях щодо війни впливових осіб країн світу, лідерів думки тощо; дані аналітичних центрів; матеріали-попередження про плани ворога; лаконічність та інформативність подачі матеріалів.

Функціонал засобів масової інформації та короткий опис його розширення представлено у таблиці 1.

Дієвість зазначених функцій визначає їхній реальний вплив на стан ситуації, пов'язаної з російсько-українською війною, і соціальні комунікації щодо обговорення актуальних проблем. Успішність використання функціоналу засобів масової інформації забезпечується через узагальнені нами напрямки, що наведено у таблиці 2.

Заслугує на увагу дослідження Л. Чередник, яка виокремлює такі напрямки трансформації засобів масової інформації під час російсько-української війни: зміна контенту інформаційних програм та соціальних мереж, посилення їхнього патріотичного спрямування; зміни мовної практики медіа для підкреслення актуального змісту повідомлень (поява нових способів вербальної комунікації з аудиторією, зокрема, нових форм написання слів, мовленнєвих виражальних засобів, у тому числі неологізмів [16, с. 79].

Висновки. Проведене визначення функціоналу засобів масової інформації дозволяє а) поглибити уявлення про їхню роль і значущість

Таблиця 1

Функціонал як комунікативна сила засобів масової інформації у протидії російській гібридній агресії проти України*

№ з/п	Функціонал засобів масової інформації	Короткий опис розширення функціоналу
1	Інформаційно-комунікативна функція	поширення об'єктивної інформації про актуальну ситуацію (на полі бою, в тилу); інформування громадськості щодо волонтерської діяльності (у тому числі міжнародної); демонстрація недостовірності та маніпулятивного характеру російської пропаганди та використовуваних методів; врахування цінності інформації і правдиве її поширення для користувачів в Україні та за її межами;
2	Ідеологічна функція	вплив на свідомість, на ціннісні орієнтації та світогляд користувачів, на ідеали і прагнення суспільства; участь у конструюванні соціальних порядків, реалізації публічної політики, у розвитку публічно-приватного партнерства;
3	Посередницька функція	інформаційно-комунікативні зусилля, спрямовані на інтеграцію інтересів суб'єктів, задіяних у війні;
5	Консенсусна функція	надання медійної платформи для узгодження позицій зацікавлених сторін, пошуку взаєморозуміння і знаходження прийнятних формулювань для прийняття рішень;
5	Мобілізаційна функція	концентрація медійних способів і ресурсів на формуванні готовності учасників працювати над розробкою, прийняттям і втіленням рішення щодо перемоги України і забезпечення сталого справедливого миру.

*Складено авторкою за джерелами [7; 9; 14; 15]

Таблиця 2

Напрямки використання функціоналу засобів масової інформації*

№ з/п	Напрямки, що забезпечують використання	Короткий опис
1	2	3
1	захищеність інформаційного середовища	формування міцної та об'єктивної медіа інфраструктури; державна та громадська підтримка свободи слова та незалежності ЗМІ, безпеки журналістів і інших професіоналів, що працюють у сфері медіа; співпраця з міжнародними медіа організаціями та журналістами у протидії російській агресії; дотримання необмеженого часовими і просторовими параметрами доступу до інформації на основі безпечних новітніх інформаційно-комунікативних технологій;

Продовження таблиці 2

1	2	3
2	інтерактивність контенту та персоналізація інформації	організація багатостороннього інформаційного обміну із користувачами (індивідуальними і колективними) з можливістю формування на цій основі відповідного контенту та його змінень; урахування індивідуальних інформаційних потреб і створення індивідуальних пропозицій користувачам медійного продукту; розробка персоналізованих стратегій поширення інформаційних продуктів для кожної групи споживачів;
3	підвищення рівня медіа-грамотності і критичного мислення	здатність розпізнати фейкову інформацію і протидіяти впливам інформаційних атак; обізнаність щодо правил мережевої соціальної комунікації; вироблення стійкої життєвої та інформаційної культури ставлення до опису подій, ситуацій під час війни;
4	формування інформаційної довіри і навичок фактчекінгу в журналістів і користувачів медійних продуктів	оцінювання засобу масової інформації за критеріями достовірності та надійності інформації, компетентності та доброзичливості; верифікація інформації, заснована на методах комплексного критичного аналізу; здатність оперативно визначати недостовірну інформацію;
5	соціальна відповідальність учасників медійних взаємодій	дотримання права на свободу вираження думки та доступ до інформації як основних прав людини; постачання вартісної й неспотвореної інформації; оновлення інформаційних послуг та модернізація діяльності згідно з вимогами конкретного часу і простору та протидії збройним конфліктам.

*Складено авторкою за джерелами [4; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21]

в нестабільному сучасному світі; про традиційне й інноваційне в їх розвитку; б) долати міфи щодо них; в) орієнтуватися у їхньому впливі на реальність, громадську думку і владу та на громадянське суспільство і встановлення партнерств.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці соціальних технологій, здатних підвищити ефективність конкретного засобу масової інформації (у тому числі інформаційного агенства) за рахунок розширення його функціоналу на основі використання новітніх інформаційно-комунікативних технологій в безпечному інформаційному середовищі.

Список використаної літератури

1. Добросесність та етика засобів масової інформації / Організація Об'єднаних Націй. Відень, 2021. 39 с. URL: https://www.unodc.org/documents/e4j/IntegrityEthics/E4J_Integrity_and_Ethics_Module_10_final_UKR.pdf

2. Богуш Л. А. Роль засобів масової інформації у висвітленні збройних конфліктів у світі: теоретичний підхід. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. 2021. Том 32 (71) № 4 Ч. 3. С. 291–295.
3. Аналітичний звіт за підсумками опитування «Війна, мир, перемога, майбутнє». 2023 / Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/article/analitichniy-zvit-za-pidsumkami-opituvannya-viyna-mir-peremoga-maybutne>
4. Даніч В. М., Шевченко С. М. Інформаційний простір. *Review of transport economics and management*. 2022, Iss. 8(24). С. 120–140. URL: [file:///C:/Users/user/Downloads/informatsiyniy-prostir%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/informatsiyniy-prostir%20(3).pdf)
5. Панченко О. А. Роль засобів масової інформації в системі державного управління інформаційною безпекою. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 1 (24). С. 97–102.
6. Чистоклетов Л., Обрембальський С. Особливості забезпечення інформаційної безпеки в умовах російсько-української війни. *Академічні візії*. 2024. № 29. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/1141>
7. Антошина І. В. Роль засобів масової інформації у функціонуванні інформаційної влади. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція*. 2022 № 57. С. 4–7.
8. Войчук В. Роль засобів масової інформації у демократичному політичному режимі. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Філологія*. 2024. Випуск 2(12). С. 17–21. URL: [file:///C:/Users/user/Downloads/3986-Текст%20статті-4702-1-10-20240815%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/3986-Текст%20статті-4702-1-10-20240815%20(1).pdf)
9. Федорищак Х., Мосора Л. Місце та роль засобів масової інформації у сфері публічної політики. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2022. № 1(61). С. 86–91. URL: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1\(61\)-13](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1(61)-13)
10. Глушук Є. Фейки як інструмент тиску в умовах війни: специфіка застосування та сприйняття. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2023. Випуск 67. С. 96–107.
11. Сікорський А. Засоби масової інформації як суб'єкти досягнення суспільно-державного консенсусу: аналіз законодавчих та доктринальних підходів. *Молодий вчений*. 2021. № 5 (93). С. 128–133. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-5-93-25>
12. Баркар Дмитро. Більше офіціозу і більше туману. Моніторинг новин про війну в онлайн-медіа [Електронний ресурс]. 25.06.2025. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/bilshe-ofitsiozu-i-bilshe-tumanu-monitoryng-novyn-pro-vijnu-v-onlajn-media-i69021>
13. Чулкова А. В. Вплив соціальних медіа на традиційні засоби масової інформації. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. Том 36 (75) № 1 2025. Частина 2. С. 197–203.
14. Возник М. В., Улянченко Ю. О. Роль засобів масової інформації в умовах воєнного стану щодо протидії Російській Федерації. *Київський часопис права*. 2023. № 2. С. 15–20. URL: <https://doi.org/10.32782/klj/2023.2.2>
15. Романюк О., Коваленко І. Засоби масової інформації в контексті взаємодії держави та громадянського суспільства в інформаційній сфері. *Вісник Книжкової палати*. 2021. № 7. С. 18–22.

16. Чередник Л. А. Діяльність українських масмедіа під час російсько-української війни. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 2. С. 75–81.

17. Вірна Ж. П. Інформаційна довіра до влади як виховна проєкція в умовах війни. *International Science Journal of Education & Linguistics*. 2023. Vol. 2, No. 3. Рр. 14–22. doi: 10.46299/j.isjel.20230203.03.

18. Гуцуляк Д. Фактчекінг як інструмент протидії дезінформації в умовах гібридних конфліктів. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Філологія*. 2024. Випуск 2(12). С. 22–26.

19. Інтерпретації російсько-українського конфлікту в західних наукових і експертно-аналітичних працях / [В. Кулик, М. Рябчук, К. Зарембо та ін.] ; за ред. В. Кулика ; НАН України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. Київ : ППІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. 325 с.

20. Соломенко Л. І. Особливості впливу сучасних засобів масової інформації на формування та розвиток масової мовленнєвої культури. *Культура і сучасність : альманах*. 2022. № 2. С. 42–48.

21. Чабаненко М. Поняття «новини» у сприйнятті українців під час війни. *Український інформаційний простір*. 2023. № 2(12). С. 108–123. URL: [https://doi.org/10.31866/2616-7948.2\(12\).2023.291170](https://doi.org/10.31866/2616-7948.2(12).2023.291170)

Khyzhniak L. M. Expanding the functionality of the mass media in the context of the Russian-Ukrainian war

The article presents an attempt to theoretically understand the functionality of the media in the context of the Russian-Ukrainian war. The author reveals the main functions affected by the expansion during the Russian-Ukrainian war, including information and communication, ideological, mediation, consensus, and mobilisation. The communicative power of the mass media, including news agencies, is inherent in their functionality. A special role is played by the mediation activity of news agencies. It is proposed to analyse the activities of a news agency by the following characteristics: time of creation, prerequisites; rubrication; frequency of news posting; availability of projects, types and scope of information services; genre implementation of publications on the website; website interface design and visual (audio) components (podcasts); availability of multimedia. It is proposed to determine the peculiarities of presenting information about the Russian-Ukrainian war on the resource of a news agency by the following parameters: frequency of news about the armed aggression in Ukraine by the Russian Federation; problems presented; availability of a separate section for news from and about Ukraine and specifics of coverage of the Russian-Ukrainian war in the information space; compliance with journalism standards; characteristics of agency materials. Among the areas of use of the functionality, the following remain problematic: security of the information environment; interactivity of content and personalisation of information, raising the level of media literacy and critical thinking; building trust in the media and fact-checking skills among the audience and journalists; social responsibility of participants.

Key words: public communications, information and communication space, information, mass media, news agencies, media functionality, fact-checking, media literacy.